هیچ شاعیرێکی داهێنەر لە دنیادا نییە، تیۆریزەکەرێکی گەورە نەبێت

عەبدولموتەلیب عەبدوڵلا

"دەق بەشداریکردنە لە ژیان و ئەزموونێکی وجودییە چوارچێوەی خود و بابەت تێدەپەڕێنێت-هایدگەر"

ئەو ناونیشانە ئەگەرچی لە روویەك لە رووەکان بە ئەدۆنیسی شاعیرو بیریارمان دەبەستێتەوە بەلاّم لە روویەکی دیکە راستەوخۆ بەرەو کۆمەڵێك شاعیری گەورە کێشمان دەکات هەر لە ئیلوت و ئەرزاپاوەند و بۆدلێر و ... تا دەگاتە نوفەیری و مەعری و......هتد.

هەمیشە لە پشت هەموو داهێنانێکی گەورە، فیکرو دنیابینییەکی نوێ و چەمك و شێوازی دەربڕینی جیاواز و ئازادی بیرکردنەوەو خەیاڵی بەرفرەوان و دیدێکی دیکەی جوانکاری دەبینرێت، کە لەگەڵ کۆن جیا دەکەوێتەوە، کەواتە بۆ ئەوەی بیر بکەینەوە دەبێ لە لایەك پەیوەندییەکی دینامیکیانەمان بە فیکر و مەعریفە و جیهانبینی سەردەمەوە هەبێت، لەلایەکی دیکە پەیوەندی بە کەلەپورەوە بکەین. (گادامێر) دەڵێت: وجودی مرۆیی لە یەك کاتدا مێژوویی و هاوچەرخیشە، بەو مانایەش تێگەیشتنی ئێمە بۆ مێژوو لە بۆشاییەوە نایەت، بەڵکو لەو ئاسۆ هەنووکەییەوە دێت کە مێژوو یەکێکە لە دامەزراوە راستەقینەکانی.

کەواتە تێگەیشتنمان بۆ مێژوو لە سەر گفتوگۆ دیالۆگەوە دادەمەزرێت، نەك گوێگرتنێکی سلبیانە لە مێژوو، هەروەها کاری هونەری پرۆسەیەکی دیالیکتیکییە لە سەر ئەو پرسانە دەوەستێت کە کارەکە ئاراستەی ئێمەی دەکات لە هەمان کاتدا بوونی کارەکەش پێکدێنن. تێگەیشتنمان بۆ مێژوو بە هوشیاری هەنووکەییەوە بەدی دێت، نەك لەگەڵ ئەو مۆرە ئایدیۆلۆژییایەی کە لە خڵتەی کەلەپوورەوە ماونەتەوە، یان لە خڵتەی فیکری نەتەوایەتییەوە ماوەنەتەوە.

فیکری زیندوو بەردەوام زەمەنەکان دەبڕێت و بە شێوەی جیااواز دەرکەوتەی جیاواز و فۆرم و چەمکی جیاواز لەگەڵماندا دەژیت، کەواتە هیچ دەقێك نییە سەرچاوەدار نەبێت، وەك چۆن لە پشت هەموو فیکرێکی نوێ، لە پشت هەموو دەقێکی داهێنەرانەوە کۆمەڵێك خەیاڵ و بیرکردنەوەی مەعریفی و فەلسەفی دیکە وجودی هەیەو زیندوویتی خۆیان لە نێو ئەو دارشتنە نوێیەدا دووبارە بە چەمك و شێوەو جوانکاری و رەهەندی فەلسەفی و فیکری دیکەی جیاوازەوە دەخەنە روو، هەموو کەلتورێکیش کۆمەڵێك رەگەزی مردوو، یان بە مانایەکی دیکە کۆمەڵێك رەگەزی تێدایە کە وزەکانیان سنوور دارەو توانای هەڵسانەوەو خۆگۆڕینیان تێدا بەدی ناکرێت، ئەو بەشە نازیندووە هەمیشە چوارچێوە بە دەوری خۆیدا دەکێشێت و خۆیان لە ژیان تەریك دەکەن، یان خۆیان لە کۆمەڵێك چوارچێوەدا هەڵدەگرنەوە، کە دەشێ زێتر ئایدیۆلۆژیا ئاراستەکانیان دیاری بکات، بە دیوەکەی دیکەش لە بەر ئەوەی توانا و وزەی گفتوگۆ و خۆنوێکردنەوەیان پێنییە، قبوڵی ئەویدیکەی جیاواز ناکەن، بە هیچ جۆرە دانوستانێك رازی نین، تەواوی بوونی خۆیان لە شانازیکردن بە رابردوو، گەڕانەوە بۆ رابردوو هەڵدەگرنەوە.

لە رۆژهەڵاتدا بەشە نازیندووەکەی کەلەپور کۆمەڵێك شوێن پەنجەی دیاریان بە سەر کۆمەڵگەوە دەبینرێت، بەشێکی زۆری ئەو مۆرو شوێن پەنجانەش راستەوخۆ پەیوەندی بەو بیرکردنەوە دواکەوتووانەو ئایدیۆلۆژیانەوە هەیە کە مرۆڤی خۆرهەڵاتی پرۆسیسەی دەکات، هەر لە نەخشاندنی روخساری کۆمەڵگەوە، حوکمی پۆلیسی، دواکەوتوویی پیشەسازی، پەیوەستبوون بە نۆڕمە کۆمەڵایەتییە دواکەوتووەکان، زمان، خەت، نەخشە، مێژوویی سیاسی، هەتا دەگاتە ئینتیمای قەومی...هتد.

کەواتە بۆ ئەوەی بە شێوەیەکی ئەکتیڤانە بوونی خۆمان بسەلمێنین، دەبێت هەڵگری جیهانبینیەکی مۆدێرن بین و یونیڤێرساڵانە بیر بکەینەوە، دەبێت بە جۆرێك لە جۆرەکان تەجاوزی کەلەپوری نەتەوایەتی بکەین، بڕوامان بە داهێنان هەبێت.

لێرەوە (ئەدۆنیس) دەڵێت کەلەپوری عەرەبی تا رادەیەکی زۆر کەلەپورێکی ئایدیۆلۆژییە، بۆیە تازەگەری بە گشتی لە کۆمەڵگەی عەرەبیدا کزە، چونکە تازەگەری و ئیبداع بە بێ ئازادی بیرکرنەوەو گفتوگۆی مەعریفی و بیروڕای جیاواز دەسەبەر نابێت.

تازەگەری چییە

تازەکرنەوە لە شیعردا تەنها لە رووی زمانەوە مەیسەر نابێت، ئەگەرچی زمان ئەو پانتاییەیە کە فەزای بیرکردنەوەو بونیادی بیرکردنەوەو خەیاڵ و چێژی خوێنەر بەلای خۆیدا کێش دەکات، بەڵام لەگەڵ هەموو ئەوەشدا وەك (هایدگەر) دەڵێت زمان نێوەندیاری جیهان و مرۆڤ نییە، زمان دەرکەوتن و ئاشکرابوونی جیهانە پاش شاردنەوەی. کەواتە هەر لەو رستەیەوە بۆمان دەردەکەوێت کە سەرەڕای ئیشکالییەتی زمان، تازەگەری کۆمەڵێك ئیشکالیەتی جۆراو جۆری دیکەی لەخۆدا هەڵگرتووە.

(ئەدۆنیس) لە تازەگەری شیعری عەرەبیدا دەستنیشانی سێ خاڵی گرینگ دەکات: لە خاڵی یەکەمدا پێی وایە تازەکردنەوەی شیعری عەرەبی دەکەوێتە پێش تازەکردنەوەی شیعری خۆرئاواییەوە، بەر لە مالارمێ لە شیعری عەرەبیدا ئیشکالیەتی تازەگەری وجودی هەبووە، لەو رووەشەوە شاعیرانی عەرەبی لە سەر دوو ئاست دیاری دەکات: یەکەم (ئەبو نەواس) کە توانی چەمکی شارنشینی لە بری سارانشینی بێنێتە نێو شیعری عەرەبییەوە، لە دوای ئەو (بودلێر) بەو کردەیە هەڵسا. هەروەها توانیویەتی شێوەی تەعبیرکردنی کۆن بگۆڕێ و شێوەیەکی دیکەی جیاواز بهێنێتە ناوەوە، چ لە رووی داڕشتن، و چ لە رووی زمانەوە. هەروەك چۆن (نوفەیری) وەك سۆفییەك توانی بونیادێکی دیکە لە رووی زمانەوە بخولقێنێت، کە ئەسڵەن بەر لەو وجودی نەبووە.

خاڵی دووەم ئەوەیە کە شاعیرانی تازەگەری عەرەبی دەبێ ئیستێتیکایەکی شیعری نوێ دابهێنن بە زمانێك، یان بە شێوەیەك کە مێژووی ئیستێتیکا بخاتە دواوە، بۆ ئەوەش دەبێ ئاگاداری کەلەپوری عەرەبی و جوانکاری شیعری بن، تاکو بتوانین جوانییەکی شیعری نوێی جیاواز دابهێنن، جیاواز لە مێژووی جوانکارییانەی شیعری عەرەبییەوە. هەڵبەتە نەزانین بابەتێکە هیچ دەرئەنجامێکی لێناکەوێتەوە، وەك چۆن توانای دووبارەکرنەوەشی تێدا لاوازە، چونکە تازەگەری هەر تەنها لە فۆڕمدا کورت ناکرێتەوە، یان بە بابەتەکانەوە جیا ناکرێتەوە، بەڵکو پێوستە لە رووی هونەری و لە رووی جوانکارییەوە، ئاستی زمان و چەمك و شێوازی تەعبیرکردنی تیا بەرز رابگیرێت.

خاڵی سێیەم تازەگەری پەیوەندی بە گۆڕینی چەمك و ماناو جیهانبینیەوە هەیە، (ئەدۆنیس) دەڵێت بە بڕوای من هەتا ئێستا چەمکی شیعریی بە مانا نوێیەکەی گۆڕانکاری بە سەردا نەهاتووە، بەو مانایەش شیعری نوێ جگە لە هەندێ سەرکێشی و بەخششی کەم نەبێ، ئەسڵەن وجودی نییە.

لە شیعردا دنیا پارچە پارچە ناکرێت، بەڵام چۆن دەتوانیت لە شتە بچوکەکان و گەورەکان مەسەلەی گەورەی شیعریی دروست بکەیت؟. چۆن ئەو دوو مەسەلەیە تا ئەو ئاستە بەرز دەکەیتەوە کە وەك یەك بکەونەوە، چۆن ئەو دوو ئاستە بەیەك دەگەیەنیت؟.

داهێنان ئەو تەعبیرە گەورەو ئەو فەزا کراوەو قووڵەیە کە بەردەوام ناسنامەی خۆی بە رووی هەموو دنیادا والا دەکات. ئەدۆنیس دەڵێت: کاتێك لە بارەی گوڵێکەوە دەنووسم وەك ئەوە وایە تەواوی باخچەکان بنووسمەوە، لە رێگەی گوڵێکەوە خۆشەویستی خۆم بۆ تەواوی باخچەکان دەخەمە روو.

کەواتە ئەرکی شاعیر ئەوەیە لە بەیەکداچوونی شتەکاندا بتوانێت سەرپشك بێت، بتوانێت کەشفی نهێنیی شتەکان بکات.

خوێنەری شیعر

قەیرانی خوێندنەوە

www.dengekan.com
11/6/2006

کاتێك دەڵێن شیعر بەرزترین رەگەزی ئەدەبییە، بەو مانایەیە کە شیعر ئیتر بۆ هەمووان نییە. کەواتە شیعری داهێنەرانە بە خوێنەر پێوانە ناکرێت، پێوانەکردنی شیعر بە خوێنەر جۆرێکە لە ئابلۆقەدانی شیعر، ئەو جۆرە ئابلۆقەدانە لە هەموو دنیا دەبینرێت، بەلاَم هەرگیز لە بەرامبەر پێشکەوتنی ژانرەکانی دیکە، ئەو ئابلۆقەدانە دەلالەت لە دواکەوتنی شیعر ناکات، بەڵکو پەیوەندی بە قووڵبوونەوەی شیعردا هەیە، کەواتە هەرچەندە قووڵ بیتەوە لە رووکاردا زیانت پێدەگات، داهێنان ئەوەیە کە رووکاری سادەو دڵنیاکەرەوە تەجاوز دەکات.

هەرگیز شیعری داهێنەرانە بۆ دڵنیاکردنەوەی بیروباوەڕ، بۆ چێژو خۆشی باو خۆی ناخاتە روو، بەڵکو ئەوەیە کە خوێنەر بخاتە گومان و دڵەڕاوکێ و سەرسوڕمانەوە نەك دڵنیابوون، شیعر ئەوەیە کە خوێنەر بەرەو فەزایەکی دیکە لە بیرکردنەوەو هەستکردن بەرێت، شیعری ئیبداعی هەمیشە بەرەو پرسیارو نادیارمان دەبات، بڕواکانمان بەرەو لەقبوون دەکاتەوە، شیعری ئیبداعی ئارەزووەکانی خوێنەر نانووسێتەوە، بەڵکو تەواو لەگەڵ ئەو هەست و بیرکردنەوەو چێژە نووسراوو باوەی خوێنەری تەقلیدی دژ دەکەوێتەوە، داهێنان ئەوەیە کە فەزایەکی دیکە کەشف دەکات. بەلاَم لەگەڵ ئەوەشدا مەرج نییە شیعر بە تەنیا بتوانێت هەموو ئەو رووبەرووبوونەوانە لە ئەستۆ بگرێت، بەشێکی رووبەرووبوونەوەکان دەکەوێتە سەر فیکرو فەلسەفەو زانستەکانی دیکەوە.

ئەو شیعرەی کە خوێنەر لە نۆرمە باوەکان دەکاتەوە، ئەو شیعرەی کە خۆشەویستییە تەقلیدییەکەی ناوەوەی خوێنەر دەخاتە ژێر پرسیار و گومانەوە، هەڵگری دیاردەیەکی ژیاری و شارستانییە، هەر تەنها دیاردەیەك نییە کە وەسفی پەیوەندییەکانی نێوان خوێنەرو شیعر دەکات، بەڵکو ئەو تێڕوانینە بەرەو گۆڕانی جیدیمان دەبات.

ئیلیوت دەڵێت زمانی شیعری پێویستە لە ئاستێکی بەرز دابێت، بەلاَم هەندێك شیعر هەیە زۆر قووڵە و کەچی شیعرییەتی تێدا بەدی ناکرێت، هەندێك شیعر زۆر لە زمانی رۆژانەوە نزیکە کەچی شیعر نییە. کەواتە شیعر بە رێبازەکان ناپێورێت، بەڵکو بە شیعرییەتەوە شیعرە. هەرگیز رێبازەکان بەهای شیعریی بە شیعر نابەخشن.

ئەدۆنیس کاتێك لە بارەی خوێنەرانی (نزار قەبانی)یەوە دەڵێت: خوێنەرانی نزار بۆ ئەوە نزار ناخوێننەوە جوانییەکانی کەشف بکەن، ئاستی زمانی شیعریی و دەستەواژەو شێوازی دەربڕینی دیاری بکەن، بەڵکو بە دوای ئەوەدا دەگەڕێن کە دەیانەوێت، بە دوای ئەوەی کە دڵنیاییان پێدەبەخشێت، کەواتە خوێنەرانی شیعری نزار قەبانی، پەردەپۆشی شیعرەکانی دەکەن.

شاعیر پێویستە رەخنەگری خۆی بێت

هەموو شاعیرێك بارودۆخی تایبەت بەخۆی هەیە، بەلاَم دەبێت لەخۆی تێبگات، کاتێك هەستدەکات ئەوەی دەینووسێت جۆرێکە لە پاشەکشە کردن، پێویستە بەخۆیدا بچێتەوە، کاتێك هەستی کرد لە ناسنامەی شیعری خۆی دەرچووە، ئیتر دەبێت بوەستێت، لەخۆ گەیشتن بە مانا هایدگەرییەکەی واتە بوونی مرۆڤ لە جیهاندا، بوونی مرۆڤ لە جیهاندا تەعبیر لە بەرجەستەبوونی مرۆڤ دەکات، مرۆڤی داهێنەر لە داهێنانەوە خۆی بەرجەستە دەکات، بەو مانا دەتوانیین لە رێگەی (هایدگەر)ەوە بڵێین بوونی مرۆڤ لە جیهاندا لە یەککاتدا پرۆسەیەکی بەردەوامی تێگەیشتنە لە دیاردەکان و تێگەیشتنە لە بوون.

بەلاَم ئەو وەستان و بەخۆ داچوونەوەیە بە بە ویستێکی گەورەوە بەندە، ئەو ئازایەتی و ئیرادەیە لە شاعیری داهێنەر چاوەڕوان دەکرێت، نەك ئەوانیدکە.

کەواتە داهێنان بە پرسیاری نوێوە بەندە، هەر رۆشنبیرییەك نەتوانێت پرسیاری نوێ بخاتەوە، رۆشنبیرییەکی بێ بیرکردنەوەیە، وەك چۆن هەر رۆشنبیرییەك لەسەر دارشتنەوەی بیرکردنەوەی ئەویدیکە بژیت، خاوەنی بیرکردنەوە نییە، کەواتە ئیبداع هێنانە ناوەوەی پرسیاری نوێ و شێوازی نوێ و تەعبیرکردنی نوێیە.

خۆرئاوا نەك وەك ژیان، بەڵكو وەك فیكر و داهێنانیش بە پرسیارو داهاتووەوە بەندن، جۆرێك لە سەركێشیان تێدایە، بەردەوام هەنگاو بەرەو نادیار دەهاوێژن، دەیانەوێت لە رێگەی نادیارەوە داهاتوو كۆنترۆڵ بكەن. بەڵام خۆرهەڵات بەردەوام لە گەڕانەوەدان، هەمیشە خەریكی دارشتنەوەی بیركردنەوە كۆنەكانن و سوورن لەسەر هەمان جیهانبینی رابردوو، خۆرهەڵات رابردوو پەرستە، بەڵام خۆرئاوا بیر لە داهاتوو دەكاتەوە.

هەولێر 2006/تشرینی یەكەم